

Racismeparagraffen

Noter

s. 3: *Social-Demokraten* 26.1.1939.

s. 3: *Berlingske Tidende* 26.1.1939; Jacob Christensen: *K.K. Steincke. Mennesket og politikerens. En biografi*. Christian Ejlers 1998, s. 281. Første og anden behandling af lovforslaget fandt sted hhv. 25.-26. januar og 24. februar 1939. Forløbet omkring paragraffens vedtagelse er udfoldet i Sofie Lene Bak: *Dansk Antisemitisme 1930-1945*. Aschehoug 2004.

s. 4: *Social-Demokraten* 26.1.1939.

s. 4: Referat i *Berlingske Tidende* 27.1.1939.

s. 5: Citater fra *Rigsdagstidende* 1938-39, Landstinget, hhv. sp. 394, 395, 399 og 443-444.

s. 5: *Rigsdagstidende* 1938-1939, Tillæg C, sp. 313-314. § 266 b kræver i henhold til § 275, der omhandler påtaleformen ved freds- og ærekrænkelser, offentlig påtale, dvs. at anklagemyndigheden er den eneste påtaleberettigede og alene afgør, om der skal rejses tiltale. Paragraffen er en tilføjelse til § 266, der angår trusler om strafbare handlinger, der er egnet til hos nogen at fremkalde alvorlig frygt for eget eller andres liv, helbred eller velfærd.

s. 6: *Rigsdagstidende* 1938-39, Landstinget, sp. 925.

s. 7: *Rigsdagstidende* 1938-39, Tillæg B, sp. 1905.

s. 12-13: S. Nilus: *Jødefaren. De verdensbergtede jødiske Protokoller*. Udgivet af Lauritz Carlsen, Eget forlag 1920 og S. Nilus: *Jødefaren. Bevismateriale*. Udgivet af Ejvind Hansen. Eget forlag 1920.

s. 14: Sædvanligvis tilskrev man falskneriet russisk oprindelse, idet man mente, at skriftet var udarbejdet af det russiske hemmelige politi. Skriftets skaber er dog aldrig entydigt identificeret. At det russiske hemmelige politi stod bag skriftet, er også teorien hos Norman Cohn i *Warrant for genocide. The myth of the Jewish world-conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*. Serif Publishing 1967, mens der ligeledes er spor i skriftet, der leder til russiske højreradikale kredse. Skriftet udkom første gang på et vestligt sprog på svensk i Finland i 1919. Se Morten Thing: *Antisemitismens bibel. Historien om smædeskriftet Zions Vises Protokoller*. Informations forlag, 2014.

s. 14: *Politiken* 15.5.1935.

s. 15: Se *Den kristne Kirke i nordisk Belysning: Luthers Stilling til Jødespørgsmålet*. Eget Forlag 1935. Året efter fulgte *Er "Zions Viser Protokoller" et Falsum?* Charlottenlund 1936, som skulle komme i 2. udgave og flere oplag efter den tyske besættelse. Aage H. Andersen stod også bag genudgivelsen af protokollerne på dansk i 1940 og 1941. Det Kongelige Bibliotek lod alle bibliotekets udgaver (fra 1920 til 1941) forsyne med teologernes erklæring af 9. januar 1936, se: John T. Lauridsen: *Dansk Nazisme. 1930-45 – og derefter*. Gyldendal 2002.

s. 16: *Stormen* februar 1936.

s. 17: *Dagens Nyheder* 10.1.1936.

s. 18: Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1935/1385 (Rigsarkivet).

s. 18: Hos Rigsadvokaten overvejede man dog, om der var præcedens i sigtelser for injurierende udtalelser mod "Københavns Politi" (1912), "Ministeriet Zahle" (1920), "Baneafdelingens (hos DSB, red.) overordnede personale" (1915), "Kongens Livjægerkorps" (1914), hvorimod der ikke kunne rejses sigtelse mod "journalister" i almindelighed (1913) eller mod "skorstensfejersvende i København" (1902). Det fremgår af de historiske sager, at det ikke ligefrem var en ofte tilbagevendende problemstilling. Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1935/1385 (Rigsarkivet).

s. 18: Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1936/415 (Rigsarkivet). Se også *Jødisk Familieblad* december 1936.

s. 18: Indstilling fra Københavns Politikammer 20. maj 1936, Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1936/415 (Rigsarkivet).

s. 19: Internt notat 29. juni 1936, Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1936/415 (Rigsarkivet).

s. 19: Se Henning Koch: *Demokrati slå til! Statslig nødret, ordenspoliti og frihedsrettigheder 1932-1945*. Gyldendal 1994.

s. 20: I Justitsministeriets notat om sagen hed det, at "en foranstaltning som kanskje har de beste grunner for seg, er lovregler mot handlinger som tager sikte på å fremme eller som er utslag av rasehat, det vil da praktisk si antisemittisme. Antisemittisme er for det første i seg selv en pest, en ulykke for det land hvor den får innpass og således i høy grad verd å bekjempe [...] Dernest kan det anføres at når det er tale om utenlandske virksomheder her i landet, og nødvendigheten av beskyttelse mot den, så er det jo i første rekke om tysk, nazistisk virksomhet der er tale. Og en nazistisk propaganda kan overhode ikke tenkes uten antisemittismen, så forbundet den er med nazismen", se: Per Ole Johansen: *Oss selv nærmest. Norge og jødene 1914- 1943*. Gyldendal 1984, s. 126-127. Se også fx *Berlingske Tidende* 26.1.1939.

s. 20: Den såkaldte "Lex Åberg", der specifikt skulle ramme antisemitten Einar Åberg (1890-1970), stifter af Sveriges antijudiska kampförbund (1941), se: Karin Åström & Görel Granström: "Den svenska regleringen av hatmotiverade brott: i linje med internationella normer?" i Örjan Edström, Johan Lindholm & Ruth Mannelqvist (red.): *Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år*. Umeå Universitet 2017, s. 287. Se også Lena Berggren: *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*. Carlsson Bokförlag 1999.

s. 21: *Berlingske Aftenavis* 10.10.1936.

s. 21: *Nationaltidende* 17.1.1938.

s. 21: Sagen blev således allerede omtalt i *Welt-Dienst* Nr. 23, 1. december 1936. Nyhedsbureauet *Welt-Dienst* blev etableret i 1933 og blev i løbet af kort tid en af de største antisemitiske organisationer i verden. I august 1943 på sit højdepunkt blev *Welt-Dienst*'s nyhedsbrev publiceret på 18 sprog.

s. 22: Skriftet var en oversættelse af Alfred Roths udgivelse *Die Sittenlehre des Juden* (1935), med henvisning til August Rohling: *Talmud-Jude* (1871) og Johann Andreas Eisenmenger: *Entdecktes Judentum* (1700).

s. 23: *Social-Demokraten* 28.10.1936.

s. 23: *Nationaltidende* 28.10.1936.

s. 24: *Social-Demokraten* 16. juli 1937.

s. 28-29: Hertil kan tilføjes, at ifølge den jødisk-religiøse lov, *halakha*, kunne Gammeltoft derimod, som følge af den matriarkalske arv, påkalde sig retten til at kalde sig jøde, hvis hans mor havde fået jødisk opdragelse. Det havde moderen dog næppe, idet bedstemoderen var døbt.

s. 29: *Nationaltidende* 17.1.1938.

s. 29: *Berlingske Tidende* 19.1.1938.

s. 29: *Social-Demokraten* 19.1.1938.

s. 32: *Jyllands-Posten* 17.1.1938.

s. 33: *Nationaltidende* 20.1.1938.

s. 33: Østre Landsret Anke I, 418 og 419/1937. Dommene er trykt i *Ugeskrift for Retsvæsen* 1938, s. 419-420.

s. 34: Justitsministeriets Psykiatriske Undersøgelsesklínik, Diverse sager vedrørende besættelsestiden (1935-1951), "Lille Jørgen Gruppen", Pakke F21 (Rigsarkivet).

s. 34: *Arbejderbladet* 27.10.1936.

s. 34: Se fx Justitsministeriets 3. afd. 1938/174 (Rigsarkivet), der omhandler to løbesedler med oplysninger om NSAP's møder. Justitsministeriet foretog ligeledes i marts 1938 en omhyggelig gennemgang af Aage H. Andersens pjese *Verdensfrimureri! Verdensrevolution!* (1938. 2. oplag 1940), men var af den opfattelse, at pjecens udsagn var "en i nu afdæmpet form holdt gentagelse af tidligere fremsatte påstande", Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1938/547.

s. 35: Danmarks statistik, Prisberegner, <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/priser-og-forbrug/forbrugerpriser/forbrugerprisindeks>.

s. 36: K.K. Steincke: *Ogsaa en tilværelse. Minder og Meninger*. Bind IV: Farvel og tak (1935-1939). Fremad 1948, s. 178-179. Se også Udskrift fra Dombogen for Københavns Byrets 2. Afd. 26. november 1938 i Pakke 26, Dansk Antijødisk Liga (Rigsarkivet).

s. 36: Bemærkninger til Lovforslag om ændringer og tilføjelser til borgerlig straffelov, *Rigsdagstidende* 1938-39, Tillæg A II, sp. 3782-3783.

s. 36: Høringssvar til Landstingets udvalg 9. februar 1939, Justitsministeriets 3. kontor, J.nr. 1938/912 (Rigsarkivet).

s. 40: Jakob Halvas Bjerre: "Samarbejdets diskrimination" i *RAMBAM: Tidsskrift for Jødisk Kultur og Forskning*, nr. 26, 2017, s. 107-21.

s. 40: Ved retsopgøret efter befrielsen blev den samlede tyske støtte til Andersens aktiviteter opgjort til 192.000 kr. Se Københavns Byret 21. afdeling, Straffeakt 135/1947 (Rigsarkivet).

s. 41: Daniel Roos: *Julius Streicher und "Der Stürmer" 1923-1945*. Verlag Ferdinand Schöningh 2014; Randall Lee Bytwerk: *Julius Streicher. The man who persuaded a nation to hate Jews*. Marboro Books 1983. New ed. 2001.

s. 41: *B.T.* 20.8.1938.

s. 43: Se bl.a. Breve til H.W. Ebeling/Deutsche Verlag für Politik und Wissenschaft (25.3.1945), til Ernst Hiemer på *Der Stürmer* (13.4.1944 og 16.3.1944), Pakke 7, Dansk Antijødisk Ligas arkiv (Rigsarkivet).

s. 44: *Berlingske Tidende* 6.2.1942. Se også *Ugeskrift for Retsvæsen* 1943, s. 523. Til sammenligning modtog en mand i februar 1942, efter vedtagelsen af kommunistloven august 1941 og underskrivelsen af Antikominternpagten, fire måneders fængsel for omdeling af kommunistiske løbesedler, se *Berlingske Tidende* 7.2.1942.

- s. 44: Brev fra Karl I. Eskelund 4.7.1940, Pakke 18, Dansk Antijødisk Ligas arkiv (Rigsarkivet). Indtil 29. august 1943 var bogmarkedet ikke underkastet forhåndscensur.
- s. 45: Se fx Justitsministeriets 3. Afd. J.nr. 1940/1183 (Rigsarkivet).
- s. 48: *Kamptegnet* 3, 15. januar 1942 under overskriften: "Flere og flere går om ad Nørregade for at se jødelakajen P.M. Daell". Se også Andersens svarskrift 25.3.1942, Højesteret 135/42 og 136/42 (Rigsarkivet) (herefter Højesteret 135/42).
- s. 50: Hhv. Notat af Nils Svenningsen 15. november 1941; O.C. Mohr til Nils Svenningsen 10. marts 1942. Nils Svenningsen til departementschef Eivind Larsen, 11. april 1942. Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager (1909-1945), j.nr. 84. O 1/8 (Rigsarkivet).
- s. 50: ODS 1936.
- s. 51: Det følgende er bl.a. baseret på de trykte domme i *Ugeskrift for Retsvæsen* 1943, s. 518-532.
- s. 51: *Ekstra Bladet* 19.2.1942.
- s. 53: Notat, Udenrigsministeriets Pressebureau, 11. marts 1942, Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager (1909-1945), j.nr. 84. O 1/8 (Rigsarkivet).
- s. 54: *Social-Demokraten* 27.3.1942.
- s. 55: *Social-Demokraten* 29.4.1942.
- s. 56: *Social-Demokraten* 29.4.1942.
- s. 56: *Nationaltidende* 29.4.1942.
- s. 56: Se breve fra Den danske Ordbog 4.3.1942 og 13.4.1942 i Højesteret 135/42 (Rigsarkivet).
- s. 56: *Nationaltidende* 29.4.1942.
- s. 59: Bondo Svanes indlæg af 21.12.1942. Højesteret 135/42. Efter vidneafhøringerne lod Højesteret sagen gå til skriftlig behandling. Akterne og parternes påstande cirkulerede derfor alene mellem rettens syv dommere, og der foreligger ikke referat af sagens behandling. Det var ligeledes imod sagsøgernes ønske, at sagen ikke var blevet behandlet mundtligt ved Højesteret. For oplysninger om højesteretssagen må man m.a.o. ty til de nationalsocialistiske avisers referater. De i Rigsarkivet opbevarede akter i sagen supplerer på afgørende punkter pressereferaterne. Det gælder ikke mindst i vurderingen af bevismaterialets kvalitet og vidnernes troværdighed.

- s. 59: Se også Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager (1909-1945), j.nr. 84. O 1/8 (Rigsarkivet).
- s. 60: *Fædrelandet* 28.10.1942.
- s. 60: Se brev af 31.10.1942, Højesteret 135/42 (Rigsarkivet).
- s. 61: *Fædrelandet* 28.10.1942.
- s. 63: Fotografier gengivet i *National-Socialisten* (45) 5.11.1942. Det pågældende ligamedlem havde en dom for forfalskning af recepter på narkotika fra 1938, se Bondo Svanes indlæg af 21.12.1942. Højesteret 135/42 (Rigsarkivet).
- s. 63: Højesteret 135/42 (Rigsarkivet).
- s. 63: Citater fra *Fædrelandet* 7.11.1942.
- s. 64: Citater fra *Fædrelandet* 7.11.1942 og *Kamptegnet* 46, 12. november 1942.
- s. 65: *Kamptegnet* 50, 1942. P.M. Daell gjorde tjeneste under Første Verdenskrig som korpsfører for Kongens Livjægerkorps.
- s. 65: Oscar Bondo Svane: *Erfaren mand er god at gæste*. Oskar Bondo Svane 1982, s. 169.
- s. 67: *Politiken* 31.3.1943.
- s. 67: *Lolland-Falster Social-Demokrat* 3.4.1943.
- s. 67: Se fx *Social-Demokraten* 28.3.1943
- s. 68: *Nationaltidende* 30.3.1943.
- s. 69: Det er formentlig en lapsus, når Bondo Svane ikke fik tilføjelsen "b" med i citatet. Fremlagt i Østre Landsret 29. april 1942 og Højesterets ankeudvalg 20. november 1942. Højesteret 135/42 (Rigsarkivet).
- s. 69: Werner Best til Auswärtiges Amt 15. april 1943 (Nr. 359) I: *Werner Bests korrespondance med Auswärtiges Amt og andre tyske aktiver vedrørende besættelsen af Danmark 1942-1945*. Udgivet af John T. Lauridsen. Bind 2, 2012. Citeret efter oversættelsen i Leni Yahil: *Et demokrati på prøve. Jøderne i Danmark under besættelsen*. Gyldendal 1967, s. 97.
- s. 70: Ifølge Københavns Byret 21. afdeling, Straffeakt 135/1947 (Rigsarkivet).
- s. 73: Bent Blüdnikow: *Min fars flugt. Jødiske skæbner i oktober 1943*. Berlingske 2013, s. 94.
- s. 75: Radioreportagen "Stikkere føres i arrest" er gengivet som bilag i Claus Bryld & Steen Weidemann (red.): *Retsopgøret 40 år efter. Kultur og Samfund*, nr. 4, 1986.

s. 75: Sofie Lene Bak: "Danmarks fremmeste antisemit – Aage H. Andersen" i John T. Lauridsen (red.): *Over strengen – under besættelsen*. Gyldendal 2007, s. 19-40.

s. 76: Se Iben Vyff: "Olga Eggers – fra socialdemokrat til nazist og antisemit" i *Arbejderhistorie*, nr. 3, 1999, s. 17-30, hvor der henvises til presseattaché ved den tyske ambassade Gustav Meissners (1910-1995) erindringer (*Som jeg så det – som jeg ser det*. Odense Universitetsforlag 1996). Her hævdes det, at Eggers blev skubbet ned ad en trappe.

s. 80: Henning Fenger: "Nazistisk Propaganda og aandelig Infiltration" i Vilhelm la Cour (red.): *Danmark under Besættelsen*. Bind II, 1947, s. 385. Se særligt Harald Nielsens skrifter *Faldskærmstroppe*. Den danske Tilskuer 1943 og *Mordokaj og Haman*. Eget Forlag 1945. Se også Bak 2004.

s. 83: Poul Duedahl: *Fra overmenneske til UNESCO-menneske. Racebegrebet i Danmark 1890-1965*. Syddansk Universitetsforlag 2017.

s. 84: Se *Jødisk Samfund* 6, juni 1953, s. 3-4.

s. 85: Den oprindelige paragraf var således kun møntet på at beskytte danske statsborgere, ligesom de beskyttede grupper var for snævert definerede ("tro, afstamning eller statsborgerforhold"), se Betænkning nr. 1573 om ytringsfrihedens rammer og vilkår i Danmark, Afgivet af Ytringsfrihedskommissionen, del 2, 2020, s. 479.

s. 85: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/regeringen-klar-til-skaerpe-racismeparagraf-udtryk-identitetspolitik-lyder-kritikken>, hentet 9. april 2021. Jf. også Beslutningsforslag nr. 77 af 15. januar 2019 fra Enhedslisten om at tilføje ordene køn, kønsidentitet og kønsudtryk i straffeloven i forbindelse med hadforbrydelser (Folketingstidende, 2018-2019, 1. samling, B 77). I 1995 tilføjedes et stk. 2 til § 266 b, hvorefter det betragtes som en skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed. Formålet med ændringen var at skærpe straffen for visse former for overtrædelser af § 266 b eksplicit med henblik på at søge at undgå, at Danmark blev et fristed for udbredelse af nazistisk og racistisk propaganda, se *Folketingstidende* 1994-95, tillæg A, s. 529.

s. 86: Jf. også den betænkning, der gik forud for lovændringen i 1971, hvor udvalget fandt udtrykket "al udbredelse af ideer, der hviler på racemæssig overlegenhed eller racehad", for vidtgående i forhold til ytringsfriheden, se Jacob Mchangama: "Racismeparagraffen og hate speech i den internationale menneskeret" i *Ugeskrift for Retsvæsen Online*, U2011B.215.

s. 86: Duedahl 2017, s. 308.

- s. 86-87: Højesteretsdom 17. juni 2003, i sag 377/2002 (2. afdeling). Se også *Politiken* 18.6.2003.
- s. 87: George M. Fredrickson: *Rasism. En historisk oversigt*. Historiska Media 2003, s. 127.
- s. 87: Jf. også Betænkning nr. 553 (1969) om forbud mod racediskrimination, side 26 f.
- s. 89: Citater fra *Rigsdagstidende* 1938-39, Folketinget II 160-350, hhv. sp. 4668, 4689 og 4701.
- s. 89: Høringssvar til Landstingets udvalg 9. februar 1939, Justitsministeriets 3. kontor, 1938/912 "Vedrørende ændringer i straffeloven" (Rigsarkivet).
- s. 89: Justitsministeriets 3. kontor, j.nr. 1938/547 (Rigsarkivet).
- s. 89: *Social-Demokraten* og *Berlingske Tidende* 8.9.1937.
- s. 90: <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/201012L00182>
- s. 90-91: Ole Hasselbalch: "Ytringsfriheden, "Racismen", "fremmehadet" i *Ugeskrift for Retsvæsen*, 2007 B, s. 241 ff.
- s. 92: Henning Koch: "Niddingsord. Hadefulde ytringer i komparativ belysning" i *Festskrift til Hans Gammeltoft-Hansen*. Djøf Forlag 2004, s. 359-370.
- s. 92: Henning Koch: "Når Menneskerettigheder kolliderer – om ikke-diskriminationsfriheden og ytringsfriheden" i *Retfærd. Nordisk Juridisk Tidsskrift*, vol. 18, 1995, s. 64-79, jf. også Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.
- s. 92: Johnny Laursen & Gese Friis Hansen: *PET's overvågning af den yderste højrefløj 1945-1989*, PET-kommissionens beretning, Bind 11, 2009, s. 111.
- s. 92: I perioden fra paragraffens revision i 1971 frem til år 2000 kan der identificeres 10 trykte domme, se Mchangama 2011.
- s. 93: Se fx *Jyllands-Posten* 30.3.1999.
- s. 94: Praksisoversigter fra Rigsadvokaten: Hadforbrydelser (straffelovens § 266 b). 2017: Dom i Retten i Nykøbing Falster, 2. november 2011 (Dom 1.1.34).
- s. 94: Betænkning nr. 1573, s. 499.
- s. 94: Lovforslag nr. L 205 af 14. marts 1990 om ændring af borgerlig straffelov ("Genindførelse af ytringsfriheden") (*Folketingstidende*, 1989-1990, Tillæg A, spalte 5228 f.), se også Betænkning nr. 1573, s. 484 ff.
- s. 95: Beslutningsforslag nr. 60 af 29. marts 2012 om styrkelse af ytringsfriheden (*Folketingstidende*, 2011-2012, B 60), og Betænkning nr. 1573, s. 488.

s. 95: Beslutningsforslag nr. 76 af 23. februar 2018 om ændring af straffelovens racismeparagraf (Folketingstidende 2017-2018, B 76), se Betænkning nr. 1573, s. 489.

s. 95: Kommissionen anbefalede dog, at Straffelovrådet anmodes om at se på, om paragraffen kunne udformes på en måde, så der skabes øget klarhed om, hvordan "offentlig udbredelse" defineres, hvordan grovheden kan karakteriseres, ligesom det bør præciseres, hvilke grupper der skal nyde beskyttelse efter paragraffen, se Betænkning nr. 1573, s. 536.

s. 95: Betænkning nr. 1573, s. 534.

s. 98: I meningsmålingen foretaget af Rambøll/Analyse Danmark svarede 69 %, at racismeparagraffen skal bevares. 21 % ville afskaffe den, mens 10 % var uafklarede <https://jyllands-posten.dk/politik/ECE4387502/Danskerne-vil-bevare-racismeparagraf/>